

Nog nooit is zoiets gehoord

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Jesaja 63,19b - 64,8

2^e schriftlezing: 1 Korintiërs 1,19

3^e schriftlezing: Marcus 13, 24-37

Inleiding

God valt niet samen met de moraal. Hoe belangrijk ook, het gaat in het geloof niet vooral om leefregels, wat mag en wat niet. Het laatste is een groot misverstand. Het messiaanse, herkenbaar in de komende Christus, betekent daarom niet alleen de afrekening, maar ook nieuwe kansen. Niet mensenmacht en -kracht, maar een dieper verstaan van de essentie van het bestaan geven de doorslag. Dit is een eschatologie die ons tot de orde roept van het Koninkrijk van God. Waar de Ander gastvrij wordt ontvangen, wordt de wijze waarop het eraan toe gaat in de wereld absoluut gerelativeerd.

Thema: Nog nooit is zoiets gehoord (De tekst van Levinas, Jesaja 64,3 NBV)

Gemeente van Christus,

God staat in de oorlog tussen haakjes.¹ Allerlei dingen die anders niet mogen, zijn in het geval van oorlog ineens wel toegestaan, sterker nog: Ze zijn geboden. 'Gij zult niet doden,' het wordt ineens het tegendeel: De ander moet worden gedood. De oorlog maakt de gangbare moraal belachelijk. In die zin kan het ongeremde geweld waarmee oorlog om zich heen kan grijpen worden begrepen als de ontluistering van de orde die er in de wereld is. Het is alsof de gebruikelijke plichtplegingen en lippendienst aan gerechtigheid worden doorgeprikt en wij ineens de naakte werkelijkheid zien waaraan mensen ten diepste in deze wereld zijn overgeleverd.

U denkt dat u vrij bent. Maar allerlei krachten duwen tegen u aan en trekken aan u. U reageert daarop. Misschien spartelt u zo nu en dan heftig tegen. Misschien boekt u wel eens een kleine overwinning. Maar de bandbreedte waarbinnen u kunt sturen is maar heel klein. Met geweld wordt de kurk op de fles gehouden. Je *ziet* het onontkoombaar bij de grote brandhaarden in de wereld: Irak, Syrië, Ukraine. Maar je *voelt* het in je hart.

De wederkomst is afgeschreven. Weinigen buiten de kerken verwachten een einde der tijden, waarbij Christus terugkomt op aarde. Ook in de kerken beseffen velen hoe problematisch een dergelijke verwachting is in een wereld die weet van kosmische dieptetijd van miljarden jaren. Sterrekundig gesproken

loopt het eenmaal af met de aarde wanneer onze planeet de zon te dicht zal naderen. Niet dat de mensheid dat nog zal beleven, maar toch. En toch blijven niet alleen joden, maar ook moslims en bepaalde groepen christenen uitzien naar een doorbraak van Gods gerechtigheid in de wereld. Alleen vinden zij, tragisch genoeg, elkaar slechts zelden in die verwachting als een gezamenlijk verlangen.

Wat kunnen wij dan nog met de profetische, ja de messiaanse, verwachting? Velen zijn er, die de religieuze benadering welhaast per definitie hebben afgeschreven. Zij zeggen: Juist de religieuze verankering brengt een onredelijkheid in de levensovertuiging die schadelijk is. Mensen die zich in hun handelen op hun religieuze overtuiging beroepen zijn niet te corrigeren met argumenten. Dat zijn jihadisten in de knop, of ze nu jood, moslim of christen zijn.

Wij kunnen deze kritische observatie niet zomaar naast ons neerleggen. Ons geloof in God is een aantekening van verzet tegen de gang van zaken in de wereld, hoe we het ook wenden of keren. De profeten waren dwars. Christus heeft mensen geërgerd. Godsvertrouwen heeft altijd al irritatie opgeroepen.

Voor de filosoof Emmanuel Levinas is het die profetische onrust die ons kan raken in onze ziel. Onze daden worden diepgaand beïnvloed. Levinas (1906-1995) was van joodse afkomst en geboren in Litouwen. In de Tweede Wereldoorlog verloor hij het grootste deel van zijn familie. Zij werden in Litouwen vermoord. Levinas heeft sinds het einde van de jaren '30 in Frankrijk gewoond en gewerkt. Bij zijn belangrijkste inspiratiebronnen horen de profetische teksten van het Oude Testament. In hun verwachtingsvolle houding herinneren de profeten van Israël ons er aan dat wij niet samenvallen met deze materiële werkelijkheid. Ons bestaan, ons zelf verstaan, ze zijn gefundeerd in een mysterie. Dat betekent dat je als mens stuit op de grenzen van je weten en dat je die grenzen van je bevattingvermogen niet meer probeert op te schuiven, maar respecteert. In dit geheimenis is God tegelijk aanwezig en afwezig als de geheel Andere (met een hoofdletter). Hij openbaart zich terwijl hij de verborgene blijft. Ik krijg hem niet in de vingers. Hem te manipuleren is ondenkbaar. Hij onttrekt zich geheel

aan de gangbare wetten van het intermenselijk verkeer. Juist zo raakt God onze ziel. Een sleuteltekst in dit opzicht komt voor Levinas uit de late teksten in het profetenboek Jesaja:

Nog nooit is zoiets gehoord,
nog niet eerder vernomen.
Geen oog zag ooit een god buiten u,
die opkomt voor wie op hem wacht.²

Alleen zo, met dergelijke woorden, doen wij er recht aan God als de volstrekt Andere. God onttrekt zich totaal aan onze manier van denken, duur gezegd, aan onze zijnskategoriën. Daar wordt mee bedoeld, hij kan niet worden begrepen in de beperkte wijze waarop wij gewend zijn de werkelijkheid in te delen. Maar dat niet alleen, het is ook de manier waarop wij *zingeven* aan diezelfde werkelijkheid, die onder kritiek wordt gesteld.

In het profetisch uitzien wordt de vanzelfsprekendheid van de egoïstische, zichzelf centraal stellende mens doorgeprikt. Er komt van buiten een stem, een licht, een aanraking, een kracht, een gezicht dat mij aankijkt. Dit gezicht van de Ander is herkenbaar in het gezicht van iedere ander die een appèl doet op mijn naastenliefde. Dit is de messiaanse verwachting. In dit licht herkennen wij de Messias in het kind van Bethlehem. Zo horen wij de engel spreken van vrede op aarde.

Zo is het laatste oordeel ten diepste het *uiterste* oordeel. Dat is geen punt in de tijd op de kalender, maar een raakpunt aan de eeuwigheid dat paal en perk stelt aan het oeverloze recht van de sterken. Aan de invloed van de meedogenloze wetten van het tastbare bestaan wordt een halt toegeeroepen.

Levinas voert een pleidooi voor een hernieuwd verstaan van de eschatologie, dat is letterlijk de leer van de laatste dingen. De droom van de vrede zelf is ten diepste eschatologisch van karakter. Immers, of je nu wel of niet in God gelooft, als je je uitstrekt naar de vrede zelf, betekent dit dat je je niet wilt laten leiden door de evidente wetten van de wereld en de oorlog zelf. Het inbreken in onze wereld van de vrede van God gebeurt middels het gezicht van de mens naast ons. In de woorden van Levinas: 'Op de totaliteit wordt ingebroken vanuit het oneindige.' Iemand kijkt ons aan. Iemand vraagt om liefde. Dat is geen vraag om

sentimenteel medelijden. Dat is het verlangen van een mens om volstrekt serieus genomen te worden.

Als wij daar onrustig van worden omdat wij niet goed weten waar dit begint en waar het zal eindigen, dan is dat een heilzame onrust. Wij worden wakker geschud. Deze 'wake up call' mag klinken, niet alleen in de tijd van Advent! Je kunt hopen dat juist Advent in de wereld wel een tijd is waarin thema's worden belicht waardoor deze oproep klinkt en wordt gehoord. Maar ik ben er niet gerust op.

Wat verwachten wij in deze tijd? Hoe leven wij toe naar het Kerstfeest? Hoe beleven wij vandaag het schokkende verhaal van Jezus Christus? Kunnen wij de indringende, de messiaanse intensiteit van dit verhaal nog verstaan? Of ben ik nu te somber en zijn er juist nu, terwijl de institutionele religie verder wegzakt, nieuwe profetische momenten mogelijk? Kunnen mensen opnieuw worden geraakt door de schittering van de tijdloze boodschap van een God die zich openbaart in de gastvrijheid?

Soms sta ik mij toe mijn fantasie de vrije loop te laten. Dan droom ik van een wereld waarin gastvrijheid regeert. Mensen doen het goede, niet omdat het moet en ook niet omdat ze er zelf beter van worden. Zij doen het goede omdat ze dat willen, van harte en als het ware vanzelf. Er is geen reden meer voor een jihad. De ijver voor de heilige oorlog is afgeschaft. Niemand die ook nog enige behoefte heeft een ander te vuur en te zwaard te bestrijden. Want ieder voelt zich serieus genomen. Mensen worden niet langer met de oplossingen van anderen opgezadeld. Zij zelf zijn onvoorstelbaar kostbaar mens, voor de mensen en voor God en zij beseffen dat van harte en vanzelf. Alle tekenen die daarop wijzen leren ons deze les van Gods liefde. Nog nooit is zoiets gehoord. Amen.

Uitzending en zegen

Wanneer u van hier gaat, ga als gezegend e mensen. Wie op God wacht, met alle respect en geduld, tegelijkertijd reikhalzend, doet dat nooit tevergeefs. Zijn Koninkrijk komt, niet eens en ooit, maar steeds en telkens weer en dit verandert ons leven van dag tot dag.

De genade van onze Heer Jezus Christus, de liefde van God, de gemeenschap van de Heilige Geest is met jullie allen.

Noten

¹ Deze preek is geschreven als een poging de visie van Emmanuel Levinas te vertolken. Daarbij stond centraal: 'Woord vooraf' in: Levinas, E., *De totaliteit en het Oneindige. Essay over de exterioriteit*, vert. Th. De Boer en Chr. Bremmers van Totalité et Infini (Den Haag 1961), Baarn

1987, 13-26.

²Jesaja 64,3 (nummering NBV). Cf. J.F. Goud, 'Onder profeten en dichters. De vele bronnen van Levinas' denken over God' in: *Filosofie*, jg.13, No.6, december 2003-januari 2004, 11-17, i.z. 15.

